

JOHANN JOSEPH IGNAZ

BRENTNER

Duchovní árie I Sacred Arias I

K vydání připravil / Edited by

Václav Kapsa

ACADEMUS
EDITION

Etnologický ústav Akademie věd České republiky, v. v. i.
Kabinet hudební historie, Praha 2015

Obsah / Contents

Předmluva	VII
Foreword	XIV
Faksimile / Facsimile	XXII

Harmonica duodecatomeria ecclesiastica

seu Ariae duodecim, op. 1

I. <i>Plaude, exulta, cor meum</i> (Brk 68) S, 2 Vl, Vla, Org (= basso continuo)	3
II. <i>Ubi, Jesu, quiescis</i> (Brk 76) S, Ob/Vl solo, Org	9
III. <i>Mariae, dum spiro</i> (Brk 61) S, 2 Vl, Vla, Org	12
IV. <i>Vos, caelitem favores</i> (Brk 81) A, 2 Vl, Vla, Org	17
V. <i>Cor meum tibi dedo</i> (Brk 47) S, 2 Vl, Vla, Org	24
VI. <i>Hoste devicto</i> (Brk 56) S, 2 Vl, Org	29
VII. <i>Oderit me totus mundus</i> (Brk 65) A, 2 Vl, Org	35
VIII. <i>Tē, sub farre latens nummen</i> (Brk 75) S, Vl solo, Org	39
IX. <i>Quam suavis amor</i> (Brk 70) S, Vl solo, Org	42
X. <i>Desidero te</i> (Brk 48) S, Vl solo, Org	45
XI. <i>Si quid est in corde meo</i> (Brk 71) S, 2 Vl, Org	49
XII. <i>O, Deus, ego amo te</i> (Brk 63) S, Vl solo, Ob, Fag, Org	53

<i>Ubi, Jesu, quiescis</i> (Brk 77) S, 2 Vl, Vla, Org	61
--	----

<i>Desidero te</i> (Brk 49) S, 2 Vl, Vla, Org	64
--	----

<i>O, Deus, ego amo te</i> (Brk 64) A, Vl solo, Vla solo, Org	69
--	----

Kritická zpráva	79
Critical Report	85
Individual Remarks	92
Zpěvní texty / Vocal texts	95

Předmluva

Duchovní árie prvních desetiletí 18. století objevil jako téma pro dějiny hudby v českých zemích hudební historik Emilián Trola. Edice árie Josefa Antonína Plánického a s ní související článek o tomto – do té doby zcela neznámém – českém skladateli patří k jeho vůbec prvním publikovaným pracím.¹ O významu, jaký Trola tomuto repertoáru přikládal, vypovídají také jím sestavené antologie árií uspořádané podle hlasových oborů a obsahující samostatně komponovaná díla i árie vyjmuté z rozsáhlejších církevních skladeb.² Právě sólové vokální skladby představují vhodný terén umožňující důkladněji sledovat proces osvojování nových stylových impulzů a hudebních druhů zdejšími tvůrci: instrumentální hudba, v níž tehdy podobný proces také bouřlivě probíhal, se totiž v tvorbě domácích skladatelů dochovala jen sporadicky a některé významné hudební druhy v čele s operou se zase v důsledku vnějších příčin v českých zemích rozvíjely v omezené míře nebo s určitým zpožděním.³ Sólové kompozice s duchovními texty se naproti tomu dochovaly v nezanedbatelném množství, a jejich repertoár dokonce nese jisté prvky autonomního hudebního vývoje. Zároveň se jedná o atraktivní díla hodná pozornosti širokého spektra zájemců o hudbu českých zemí barokní doby; jim ostatně také byly Troldovy prakticky zaměřené antologie primárně určeny.⁴

Koncertantní chrámová hudba pro sólový hlas dospěla na přelomu 17. a 18. století k jednomu z vrcholů své obliby. Její rozvoj však probíhal paralelně v různých konfesijních i geografických oblastech a mimo jiné i tato skutečnost zapříčinila terminologickou nejednotnost panující v roz-

sáhlém – a stále ještě relativně málo probádaném – repertoáru i v jeho novodobé reflexi. Podobně jako italští, francouzští nebo němečtí skladatelé, i hudebníci z českých zemí své samostatně komponované árie, sólová moteta či kantáty obvykle sestavovali do sbírek, z nichž řada v době svého vzniku vyšla tiskem.⁵ Trola jich v českých pramelech nalezl a spartoval šest. Jejich autory byli Josef Leopold Václav Dukát, Jan Josef Ignác Brentner, Balthasar Villicus, Mauritius Vogt a již zmíněný Josef Antonín Plánický, jehož sbírce *Opella ecclesiastica* z roku 1723 Trola věnoval nejvíce pozornosti.⁶ K téže sbírce začal později svoji průkopnickou disertační práci o sólovém motetu Camillo Schoenbaum.⁷ *Opella ecclesiastica* byla jako dosud jediná z daného repertoáru také vydána v novodobé kritické edici, v jejíž předmluvě označil Jiří Sehnal za Plánického možný inspirační vzor Brentnerovy árie.⁸ Významné postavení Brentnera v této oblasti pak bylo stvrzeno zjištěním, že je autorem hned dvou tištěných sbírek árií (druhá se dochovala bez titulního listu a byla známa jen pod Troldovým označením „Anonym 1718“) a že spolu s áriemi dochovanými pouze v rukopisech (v některých případech neúplně) dosahuje jeho dnes známá tvorba tohoto druhu bezmála čtyř desítek skladeb.⁹

⁵ Tato edice zachovává pro Brentnerovy skladby označení „árie“, které ostatně používá i sám skladatel v podtitulu své první sbírky. V literatuře bývají tyto skladby pojednávány též jako sólová moteta či kantáty, viz např. Zdeňka PILKOVÁ: *Instrumentace kantát autorů z Čech v první polovině 18. století*, Hudební věda 14 (1977), č. 2, s. 146–159, či studie Camillo Schoenbauma citované dále (viz pozn. 7). Volba adjektiva „duchovní“ v souborném titulu edice je vedena snahou vyhnout se kolizi s termínem *aria da chiesa* / *Kirchenarie* užívaným jako označení specifické hudební formy, viz např. Claudio BACCIAGALUPPI: *Rom, Prag, Dresden. Pergolesi und die neapolitanische Messe in Europa*, Bärenreiter, Kassel 2010, s. 60–66.

⁶ Rukopisné spartace jsou dostupné v Troldově pozůstalosti v CZ-Pnm, srov. BUCHNER, *Hudební sbírka...* (viz pozn. 2) či inventář č. 199 dostupný online: < <http://retris.nkp.cz/Catalog?sigla=ABX001> > [cit. 8. 6. 2016]. Plánického sbírku *Opella ecclesiastica* porovnal s ostatními sbírkami árií Emilián Trola: *Josef Antonín Plánický*, Cyril 59 (1933), s. 100–113.

⁷ Camillo SCHOENBAUM: *Beiträge zur solistischen katholischen Instrumentalmusik des Hochbarocks mit besonderer Berücksichtigung J. A. Planiczky's (1691?–1732)*, diss., Wien 1951; tž: *Die „Opella ecclesiastica“ des Joseph Anton Planicky (1691?–1732), eine Studie zur Geschichte der katholischen Solomotette im Mittel- und Hochbarock*, Acta musicologica 25 (1953), s. 39–79.

⁸ Josef Antonín PLÁNICKÝ: *Opella ecclesiastica* (Musica antiqua bohemia II/2), ed. Jiří Sehnal, 2. vyd., Supraphon, Praha 1988, s. IX.

⁹ Srov. Václav KAPSA: *Harmonica duodecatomera ecclesiastica a Hymnodia divina. Dvě sbírky árií Jana Josefa Ignáce Brentnera*, Acta musicologica.cz (2006), č. 2, < <http://acta.musicologica.cz/> > [cit. 8. 7. 2015] a tž: *Inwieweit die Wörter von Wichtigkeit waren? Zum Wort-Ton-Verhältnis in Arien von Joseph*

¹ Josef Antonín PLÁNICKÝ: *Aria de comunione ex „Opella ecclesiastica“ ab anno 1723*, ed. Emilián Trola, Edice Česká hudba, Kutná Hora [1913]; Emilián TROLA: *Josef Antonín Plánický (Příspěvek k jeho životopisu)*, Česká hudba 20 (1913), č. 3, s. 21–23.

² Většina těchto rukopisných antologií se dochovala v Troldově hudební sbírce uložené v Národním muzeu – Českém muzeu hudby (CZ-Pnm), sign. XXVIII D 75 a 76, srov. Alexander BUCHNER: *Hudební sbírka Emiliána Trola*, Národní muzeum, Praha 1954, č. 406, s. 96–100.

³ Viz např. Angela ROMAGNOLI: *From the Habsburgs to the Habsburgs, up to the Advent of Count Sporck: the Slow Progress of Italian Opera on the Bohemian Scene*, in: *Italian opera in Central Europe*, Vol. I: Institutions and ceremonies, Melania Bucciarelli, Norbert Dubowy, Reinhard Strohm (ed.), Berliner Wissenschafts-Verlag, Berlin 2006, s. 67–97.

⁴ Původní instrumentální doprovod árií Trola v antologiích nahradil klavírním výtahem.

Foreword

Sacred arias of the first decades of the eighteenth century were discovered by the musicologist Emilián Trola as a topic for music history in the Czech Lands. The edition of arias by Josef Antonín Plánický and the article connected therewith about this previously entirely unknown Czech composer were among Trola's very first published works.¹ Also indicative of the importance of this repertoire for Trola is an anthology of arias that he compiled and arranged into several volumes by voice type. The anthology contains both independently composed works and arias excerpted from larger sacred compositions.² Solo vocal compositions do, in fact, represent suitable terrain for monitoring more carefully the process by which local composers were assimilating new stylistic impulses and musical genres: instrumental music, which was also in the throes of such a process at the time, has been preserved only sporadically in the case of the works of Bohemian composers, and some important musical genres and opera in particular were developing only to a limited extent or with somewhat of a delay in the Czech Lands for external reasons.³ On the other hand, solo compositions with sacred texts have been preserved in a significant quantity, and the repertoire of this music even exhibits certain signs of autonomous musical development. At the same time, these are attractive works worthy of the attention of a broad range of persons interested in the music of the Czech Lands during the Baroque era; it was, incidentally, for them that Trola's anthology with its practical approach was primarily intended.⁴

¹ Josef Antonín PLÁNICKÝ: *Aria de communionem ex „Opella ecclesiastica“ ab anno 1723*, ed. Emilián Trola, Edice Česká hudba [Czech Music Edition], Kutná Hora [1913]; Emilián TROLA: “Josef Antonín Plánický (Příspěvek k jeho životopisu)” [Josef Antonín Plánický (A Contribution to His Biography)], *Česká hudba* 20 (1913), no. 3, pp. 21–23.

² Most of these manuscript anthologies have been preserved in the Trola Music Collection kept at the National Museum – Czech Museum of Music (CZ-Pnm), shelf mark XXVIII D 75 and 76; cf. Alexander BUCHNER: *Hudební sbírka Emiliána Troldy* [The Music Collection of Emilián Trola], Národní museum, Praha 1954, no. 406, pp. 96–100.

³ See e.g. Angela ROMAGNOLI: “From the Habsburgs to the Hanswursts, up to the Advent of Count Sporck: the Slow Progress of Italian Opera on the Bohemian Scene”, in: *Italian opera in Central Europe*, Vol. I: *Institutions and ceremonies*, Melania Bucciarelli, Norbert Dubowy, Reinhard Strohm (ed.), Berliner Wissenschafts-Verlag, Berlin 2006, pp. 67–97.

⁴ In the anthologies, Trola replaced the original instrumental accompaniments to the arias with piano reductions.

Concertante church music for solo voice reached one of the highpoints of its popularity in the late seventeenth and early eighteenth centuries. Its development, however, was progressing in parallel in various church denominations and geographical areas, and that fact is one of the causes for the lack of uniform terminology found both in the extensive – and still relatively little researched – repertoire and in modern studies of this music. Like Italian, French, or German composers, the composers from the Czech Lands usually compiled their independently composed arias, solo motets, or cantatas into collections, and a number were printed at the time when they were written.⁵ Trola found six of them in Czech sources, and he reconstructed the scores from parts. Their composers were Josef Leopold Václav Dukát, Johann Joseph Ignaz Brentner, Balthasar Villicus, Mauritius Vogt, and the aforementioned Josef Antonín Plánický, whose collection *Opella ecclesiastica* dated 1723 received the most attention from Trola.⁶ Camillo Schoenbaum later focused on the same collection in his pioneering dissertation on the solo motet.⁷ Of the repertoire in question, so far only *Opella ecclesiastica* has also been published in a modern critical edition; in the foreword to that edition, Jiří Sehnal identi-

⁵ For Brentner's compositions, this edition maintains the designation “aria” that the composer himself actually used in the subtitle of his first collection. In the literature, these compositions also tend to be categorized as solo motets or cantatas; see e.g. Zdeňka PILKOVÁ: “Instrumentace kantát autorů z Čech v první polovině 18. století” [The Instrumentation of Cantatas by Composers from Bohemia in the First Half of the 18th Century], *Hudební věda* [Musicology] 14 (1977), no. 2, pp. 146–159, or the study by Camillo Schoenbaum cited below (see footnote no. 7). The choice of the adjective “sacred” in the title of this edition is intended to avoid any overlapping with the term *aria da chiesa* / *Kirchenarie*, which is used as a designation for a specific musical form; see e.g. Claudio BACCIAGALUPPI: *Rom, Prag, Dresden. Pergolesi und die neapolitanische Messe in Europa*, Bärenreiter, Kassel 2010, pp. 60–66.

⁶ The manuscript scores are available in Trola's estate at CZ-Pnm; cf. BUCHNER, *Hudební sbírka...* (see fn. 2) or inventory no. 199 available on line: <<http://retris.nkp.cz/Catalog?sigla=ABX001>> [access 8 June 2016]. For a comparison of Plánický's collection *Opella ecclesiastica* with other collections of arias, cf. Emilián TROLA: “Josef Antonín Plánický”, *Cyril* 59 (1933), pp. 100–113.

⁷ Camillo SCHOENBAUM: *Beiträge zur solistischen katholischen Instrumentalmusik des Hochbarocks mit besonderer Berücksichtigung J. A. Planiczky's (1691?–1732)*, diss. Wien 1951; Camillo SCHOENBAUM: “Die ‘Opella ecclesiastica’ des Joseph Anton Planicky (1691?–1732), eine Studie zur Geschichte der katholischen Solomotette im Mittel- und Hochbarock”, *Acta musicologica* 25 (1953), pp. 39–79.

I. Plaude, exulta, cor meum

op. 1/1 (Brk 68)

Allegro

Violino 1

Violino 2

Viola Alto

Soprano

Organo

6 6 6 5 6 6

4

6 - 6 - 6 6 6 5 5 6

8

Plau-de, plau-de, plau-de, ex-ul-ta, cor me-um.

7 6 5 6 6 6 6

The musical score is arranged for Violino 1, Violino 2, Viola Alto, Soprano, and Organo. It is in the key of B-flat major and 4/4 time. The tempo is marked 'Allegro'. The score is divided into three systems. The first system (measures 1-3) features a complex rhythmic pattern in the strings and organ. The second system (measures 4-7) continues the instrumental texture. The third system (measures 8-11) introduces the vocal line with the lyrics 'Plau-de, plau-de, plau-de, ex-ul-ta, cor me-um.' The organ part includes various fingering indications (6, 5, 7) and a wavy line indicating a tremolo effect.

Kritická zpráva

Zkratky

A	part altu
Brk	katalog Brentnerových skladeb (Brentner – katalog), který bude součástí připravované monografie o skladateli
<i>Ed</i>	předkládaná edice
Fag	part fagotu
fol.	folio
Ob	part hoboje
op.	opus
pag.	pagina
S	part sopránu
s.	strana
sign.	signatura
t.	takt
VI	part houslí
Vla	part violy
Org	part generálbasu

Popis pramenů

Harmonica duodecatomeria ecclesiastica seu Ariae duodecim, op. 1

P

první tisk, RISM A/I: B 4339, ID: 990006958

dochován ve dvou exemplářích:

P (CZ-Bm) – Moravské zemské muzeum v Brně, fond Kvasice, sign. A 24.298

P (PL-Wu) – Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie, sign. St. Dr. Mus. 1053 (viz faksimile na s. XXII–XXIII)

Sbírku vydal v Praze roku 1716 tiskař Jiří Ondřej Laboun, žádné další vydání není známo. Ani jeden z obou známých exemplářů se nedochoval v úplnosti, jejich kombinací však lze získat jasnou představu o úplné podobě tisku.

V exempláři **P (CZ-Bm)** chybí titulní list, na jehož rubové straně je osloven dedikant (jde o jediné uvedení dedikantova jména v tisku). Hlasy o formátu 29×19,5 cm jsou vázány v pevných kožených deskách, přičemž part generálbasu nese na deskách nápis: *Nro 3. | Organo | Hymnodia divina XII. | Authore Brentner | Pro Choro Quassicensi*. Název *Hymnodia divina* patří ve skutečnosti Brentnerově druhé sbírce árií (op. 3), což vedlo později ke zmatkům v identifikaci obou sbírek. Z inventáře kvasické sbírky však zároveň vyplývá, že zde byl tento název užíván v širším slova smyslu jako označení pro sbírku duchovních árií (viz Předmluva, s. X). Z tohoto exempláře pořídil v roce 1929 Emilián Trola rukopisnou partituru, jež je dochována v Národním muzeu – Českém muzeu hudby (CZ-Pnm) pod signaturou XXVIII F 223.

V exempláři **P (PL-Wu)** chybí vokální part a part prvních houslí je neúplný (chybí fol. D–F [7–11]), naproti tomu však se v něm nachází část partu druhých houslí (fol. C–D [5–7]) a celý part violy dvakrát. Tento exemplář o formátu cca 34×21,5 cm sestává z dvojlistů a jednolistů, které nejsou svázány, nýbrž jen provizorně sešity nití, nejsou oříznuty a nenesou žádné stopy užívání: reprezentují tak podobu tisku, v jaké byl distribuován, přičemž v tomto konkrétním případě byl hlasový materiál evidentně chybně zkompletován. Na titulním listu se kromě štítku se současnou signaturou nacházejí staré signatury *Inv. 744* (tužkou) a *Ad. 257* (inkoustem na kulatém štítku).

V úplně podobě tisk sestával z pěti samostatných partů, označených vždy v záhlaví pod ozdobným pásem *Soprano* (rozsah 9 fol. A–E; árie IV a VII jsou určeny pro alt, což však výslovně uvádí pouze *Index ariarum* v partu Org, viz dále), *Violino primo* (11 fol. A–F), *Violino II.* (7 fol. A–D; XII. árie: *Hauthbois*), *Viola Alto* (4 fol. A–B2; XII. árie: *Fagotto Concerto*) a *Partitura* (11 fol. A–E2). Na konci posledně jmenovaného partu se nachází *Index ariarum* zahrnující vždy pořadové číslo a obsazení árie; pouze zde je uvedeno alternativní obsazení sólového instrumentálního partu druhé árie (Ob/VI), označení hlasového oboru IV. a VII. árie (*Alto*) a partu pro basso continuo (*Organo*).

Titulní list a předmluva se v **P (PL-Wu)** nacházejí na samostatných listech, v **P (CZ-Bm)** je předmluva přivázána k partu Org. Na titulním listu je uveden text: *Harmonica | duodecatomeria | ecclesiastica. | seu | Ariae | duodecim: | anno | millesimo septingentesi- | mo decimo sexto | in lucem editae | a | Josepho Joanne Ignatio | Brentner. | Opus*

Critical Report

Abbreviations

A	alto part
Brk	catalogue of Brentner's works (Brentner – katalog), which will be published within the upcoming monograph on the composer
<i>Ed</i>	the present edition
Fag	bassoon part
fol.	folio
Ob	oboe part
op.	opus
S	soprano part
p.	page
VI	violin part
Vla	viola part
Org	thoroughbass part

Description of Sources

Harmonica duodecatomeria ecclesiastica seu Ariae duodecim, op. 1

P

First printed edition, RISM A/I: B 4339, ID: 990006958

Preserved in two specimens:

P (CZ-Bm) – Moravian Museum in Brno, Kvasice collection, shelf mark A 24.298

P (PL-Wu) – Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie, shelf mark St. Dr. Mus. 1053 (see the facsimile, pp. XXII–XXIII)

The printer Jiří Ondřej Laboun published the collection in Prague in 1716; there is no other known published edition. Neither of the preserved specimens is complete, but their combination gives a clear idea of the complete form of the printed edition.

The specimen **P (CZ-Bm)** lacks the title page, the reverse of which is addressed to the dedicatee (this is the only place where the name of the dedicatee is found in the printed edition). The parts in 29×19.5 cm format are bound in hard leather covers, and the cover of the thoroughbass part reads: *Nro 3. | Organo | Hymnodia divina XII. | Authore Brentner | Pro Choro Quassicensi*. The title *Hymnodia divina* actually belongs to Brentner's second collection of arias (op. 3), and this later caused confusion with the identification of the two collections. The inventory of the Kvasice collection, however, also shows that this title was used there in a broader sense as a designation for collections of sacred arias (see Foreword, p. XVII). Using this specimen, Emilián Trolta wrote out a manuscript score in 1929, and it has been pre-

served at the National Museum – Czech Museum of Music (CZ-Pnm) under the shelf mark XXVIII F 223.

In the specimen **P (PL-Wu)**, the vocal part is missing, and the first violin part is incomplete (missing fol. D–F [7–11]), but the set does contain a portion of the second violin part (fol. C–D [5–7]) and the entire viola part twice. This specimen is in ca. 34×21.5 cm format, and it consists of bifolios and unifolios that are not bound, but that have only been provisionally sewn together with thread; they are not cropped, and they bear no traces of use. It therefore represents the form of the printed edition in which it was distributed, while in this specific case, the set of parts was compiled incorrectly. On the title page, besides a label with the present shelf mark, there are old shelf marks: *Inv. 744* (in pencil) and *Ad. 257* (in ink on a round label).

In its complete form, the printed edition consists of five separate parts, respectively designated in the header under a decorative strip: *Soprano* (contains 9 fol. A–E; arias IV and VII are intended for alto, although this is stated explicitly only in the *Index ariarum* in the Org part; see below), *Violino primo* (11 fol. A–F), *Violino II*. (7 fol. A–D; aria XII: *Hauthbois*), *Viola Alto* (4 fol. A–B2; aria XII: *Fagotto Concerto*), and *Partitura* (11 fol. A–E2). At the end of the last part mentioned, there is an *Index ariarum* that contains the sequential number and instrumentation of the aria; it is only there that one finds the alternative instrumentation of the solo instrumental part from the second aria (Ob/VI), the identification of the voice type for arias IV and VII (*Alto*), and the designation of the basso continuo part (*Organo*).

In **P (PL-Wu)**, the title page and the foreword are found on separate sheets, and in **P (CZ-Bm)**, the fore-